

УДК 343.98:344.1

Віктор Михайлович ВАСИЛЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

перший проректор

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9313-861X>

МОДЕЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ, УЧИНЕНИХ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

24 лютого 2022 року російська федерація вторглася в Україну. Генеральна Асамблея ООН у своїй Резолюції від 2 березня 2022 року визнала російський напад на Україну актом агресії, що порушує статтю 2(4) Статуту ООН (A/ES-11/L.1 resolution, 2022) [1]. У Резолюції від 24 березня 2022 року Генеральна Асамблея, знову зібравшись на спеціальній надзвичайній сесії, вимагала «негайного припинення військових дій російської федерації проти України, зокрема будь-яких нападів на цивільне населення та цивільні об'єкти» (A/ES-11/L.2 resolution, 2022)[2].

Крім того, що вторгнення російських військ має ознаки злочину агресії, під час воєнних дій на території України вчиняється велика кількість інших міжнародних злочинів, зокрема воєнних. За даними глобальної ініціативи Т4Р (Трибунал для Путіна), відповідно до Римського статуту Міжнародного кримінального суду виявлено такі види воєнних злочинів:

1) пошкодження чи знищення історичних пам'яток, лікарень, релігійних споруд, закладів освіти, науки, мистецтва (стаття 8 (2) (b) (ix)) – 3218 випадки;

2) обстріл населеного пункту без наслідків (стаття 8 (2) (b) (v)) – 587 випадків;

3) напад на цивільний об'єкт (стаття 8 (2) (b) (ii)) – 14397 випадки;

4) знищення або пошкодження майна (стаття 8 (2) (b) (iv)) – 38259 випадок;

5) знищення або присвоєння майна у великих розмірах (стаття 8 (2) (a) (iv)) – 1748 випадків;

6) умисне вбивство цивільної людини зі стрілецької зброї чи іншим способом (статті 7 (1) (a) або 8 (2) (a) (i)) – 1007 випадків;

- 7) умисне тілесне ушкодження цивільної людини (стаття 8 (2) (a) (iii)) – 324 випадки;
- 8) масове насильницьке вивезення людей (статті 7 (1) (d), 8 (2) (a) або 8 (2) (b)) – 61 випадок;
- 9) насильницьке зникнення людини (стаття 7 (1) (i)) – 3190 випадків;
- 10) катування та нелюдське поводження із цивільними чи військовими (статті 7 (f) або 8 (2) (a) (ii)) – 740 випадків;
- 11) взяття заручників (стаття 8 (2) (a) (viii)) – 27 випадків;
- 12) напад на склад гуманітарної допомоги, гуманітарний конвой, гуманітарну місію чи коридор (стаття 8 (2) (b) (iii)) – 77 випадків;
- 13) загибель людини внаслідок обстрілу (стаття 8 (2) (b) (iv)) – 4871 випадок;
- 14) поранення внаслідок обстрілу (стаття 8 (2) (b) (iv)) – 5988 випадків;
- 15) екологічна катастрофа внаслідок обстрілу (стаття 8 (2) (b) (iv)) – 99 випадків;
- 16) розграблення захопленого населеного пункту (стаття 8 (2) (b) (xvi)) – 1298 випадків;
- 17) застосування зброї, яка призводить до надмірних пошкоджень або невибіркових страждань людей, невибіркових руйнувань чи заборонена міжнародними угодами – системи «Смерч», «Сонцепьок», «Буратіно», касетні та фосфорні бомби (стаття 8 (2) (b) (xx)) – 1623 випадки;
- 18) згвалтування (стаття 8 (2) (b) (xxii)) – 42 випадки;
- 19) використання об'єкта чи людей як живого щита (стаття 8 (2) (b) (xxiii)) – 432 випадки;
- 20) перешкоджання гуманітарним місіям у доставці води та їжі, знищення припасів їжі та питної води (стаття 8 (2) (b) (xxv)) – 35 випадків;
- 21) застосування хімічної зброї, в тому числі фосфорних бомб (статті 8 (2) (b) (xvii) або 8 (2) (b) (xviii)) – 11 випадків;
- 22) незаконне затримання та позбавлення свободи цивільної особи чи військовослужбовця (стаття 7 (1) (e)) – 1175 випадків;
- 23) використання пристосованого місця для тримання під вартою (стаття 7 (1) (c)) – 63 випадки;
- 24) посягання на людську гідність цивільної особи чи військовослужбовця (стаття 8 (2) (b) (xxi)) – 75 випадків;
- 25) примусова мобілізація на окупованих територіях (стаття 8 (2) (a) (v)) – 51 випадок;

26) мінування населених пунктів чи окремих цивільних об'єктів, застосування систем дистанційного мінування (стаття 8 (2) (b) (xx)) – 808 випадків;

27) використання росіянами знаків розрізнення української армії (стаття 8 (2) (b) (vii)) – 12 випадків [3].

Підтверджують масовість таких злочинів і дані, опубліковані Офісом Генерального прокурора. Так, із початку війни зареєстровано 128 718 фактів учинення воєнних злочинів, серед яких: 124 978 кваліфіковано за ст. 438 КК України (порушення законів та звичаїв війни), 99 – за ст. 437 КК України (планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни), 77 – за ст. 436 КК України (пропаганда війни) та 3 564 відзначено як інші види злочинів. Окрім того, виявлено 16 837 злочинів проти національної безпеки України, серед них: 3 321 – посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ст. 110 КК України), 3 201 – державна зрада (ст. 111 КК України), 7 675 – колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), 1 141 – пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України), 108 – диверсія (ст. 113 КК України) та 1 391 відзначено як інші [4].

Міжнародний характер воєнних злочинів зумовив зміни підходу до їх розслідування та судового розгляду. Зокрема, постала необхідність введення міжнародного елемента і у сам кримінальний процес. Вказане передбачає не тільки налагодження механізму правової допомоги з міжнародними правоохоронними та судовими установами, що спеціалізуються на розслідуванні й судовому розгляді воєнних та інших міжнародних злочинів, а й наділення їх юрисдикцією щодо самостійного збирання доказів.

З огляду на безпрецедентно велику кількість воєнних злочинів, що вчиняються на території України, в цілому було обрано національну модель правосуддя. Це означає, що кваліфікація злочинних дій здійснюється відповідно до національного кримінального законодавства, досудове розслідування і судовий розгляд цих злочинів здійснюється національними правоохоронними та судовими органами за правилами національного кримінального судочинства. На нашу думку, це пов'язано із фізичною неможливістю Міжнародного кримінального суду розглянути всю кількість воєнних злочинів, яка вже вчинена і продовжує вчинятись.

Однак окремі міжнародні злочини можуть розслідуватися за участю прокурорів Міжнародного кримінального суду. Наразі до Кримінального процесуального кодексу України внесено зміни

щодо надання повноважень прокурорам Міжнародного кримінального суду проводити самостійно процесуальні дії на території України після їх погодження з Генеральним прокурором України (ч. 2 ст. 624) [5]. Також у березні 2022 року Міжнародний кримінальний суд за зверненням 42 країн оголосив про початок розслідування воєнних злочинів унаслідок вторгнення рф в Україну. Тобто прокурори Міжнародного кримінального суду уповноважені збирати докази за найтяжчими з міжнародних злочинів, учинених в Україні.

Отже, воєнні злочини, що вчиняються на території України, можуть бути розглянуті Міжнародним кримінальним судом. Водночас переважна їх більшість розслідується та розглядається національними органами досудового розслідування та суду. Вказану особливість можна охарактеризувати як змішане або гібридне кримінальне провадження.

Список бібліографічних посилань

1. Aggression against Ukraine : United Nations General Assembly Resolution on 2 March 2022 // United Nations. Digital Library : сайт. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3965290/files/A_RES_ES-11_1-EN.pdf.

2. Humanitarian consequences of the aggression against Ukraine : United Nations General Assembly Resolution on 24 March 2022 // United Nations. Digital Library : сайт. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3966630/files/A_RES_ES-11_2-EN.pdf.

3. Статистика бази даних воєнних злочинів Т4Р // Т4Р : сайт. URL: <https://t4pua.org/stats>.

4. Статистика // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.